

Investeren

in de

transformatie

van

Nederland

NL next level

Investeren in de transformatie van Nederland

► **E**conomisch en maatschappelijk speelt Nederland Champions League. Wereldwijd staat ons land in top-5 lijsten als het gaat om economische prestaties en ondernemerschap. We zien dat terug in maatschappelijke factoren als geluk, het welzijn van kinderen en duurzaam ondernemerschap, waar Nederland ook leidend is op mondiale indices.

Uit de voetbalerij weet Nederland dat je de aansluiting met de mondiale top kunt kwijt-raken en dan maar moeizaam herstelt. En, net als andere westerse landen, weet Nederland ook dat een hoog niveau van welvaart toch kan samengaan met maatschappelijke desoriëntatie en angst om verworvenheden te verliezen door bij voorbeeld disruptieve technologische ontwikkeling en mondialisering. Behoudzucht en angst voor het internationale zijn in heel veel landen belangrijke tegenkrachten tegen autonome internationaliserings- en economische trends, ook al hebben die nog zo veel welvaart gebracht.

In die situatie, zo geloven ondernemers, is het van belang dat Nederlanders een nieuw zicht wordt geboden op een goede toekomst en de ambitie om die toekomst ook te realiseren. Een toekomst waar de economische kracht van ons land in dienst staat van leiderschap op de combinatie van welvaart, duurzaamheid en inclusiviteit. Met inclusiviteit bedoelen we dat in beginsel iedereen moeten kunnen participeren in de samenleving en in de welvaart. Dat is de kern van de visie op de toekomst van Nederland, met de titel NL Next Level.

Het begrip Next Level erkent dat voorgaande generaties van ondernemers, werknemers en politieke bestuurders voor Nederland een sterke uitgangspositie hebben gecreëerd. De eerder genoemde ranglijstjes getuigen daarvan, maar ook ons grote spaaroverschot en de enorme belastingclaim op onze pensioengelden, waardoor Nederland feitelijk geen staatsschuld heeft.

Alle reden om op dit sterke fundament de sprong te maken naar nieuwe niveaus, omdat belangrijke verdiemers voor Nederland aan het einde komen van hun levenscyclus. Fossiele energie gaat over naar duurzame energie, het tijdperk van de analoge informatie gaat over naar digitalisering, regionale oriëntatie maakt plaats voor mondialisering, de 'wegwerp'-grondstoffeneconomie gaat naar circulaire economie, steden krijgen andere functies, maar mogen niet verloederen, enzovoort. Deze uitdagingen moet Nederland aangaan, maar ze bevatten ook enorme kansen voor ondernemerschap, groei en werkgelegenheid. Niet alleen door de investeringen in Nederland zelf, maar ook omdat wij als geen ander land in staat zijn om onze verworvenheden te exporteren. Dat bewijzen we onder meer op het gebied van gezonde voeding, logistiek, waterwerken, absolute high tech. Nederland zelf als 'Sustainable Urban Delta' is in al haar facetten een exportproduct dat de rest van de wereld graag af- en overneemt en waarmee we onze welvaart verder kunnen uitbouwen. Investeren in Nederland is investeren in onze handelspotentie en daarmee welvaart voor nieuwe generaties.

Nederland is dus zeer goed gepositioneerd om naar 'Next Levels' te gaan, maar dat vergt wel het juiste beleid en een meerjarig investeringsprogramma dat gedisciplineerd wordt vastgelegd in het nieuwe regeerakkoord. Het meerjarig investeringsprogramma groeit op jaarbasis toe naar 7,5 miljard euro aan publieke investeringen. Dat is nieuw, net als het voorstel voor een Next Level Investeringsfonds (NLIF) voor de financiering van private transitie-investeringen van circa 100 miljard in de komende 8 jaar. De beide bronnen van financiering zijn bedoeld om een tiental

NextLevel investeringsprogramma's te bekostigen op het gebied van energietransitie, infrastructuur, innovatie, veiligheid, digitalisering, circulaire economie, stedelijke vitaliteit en natuur. Uitgaande van door het CPB verwachte groei tot 2021 zullen de benodigde bedragen binnen de afgesproken EU/Maastricht-kaders vallen. Maar wel komt het er op aan dat in het nieuwe regeerakkoord strikt wordt bepaald dat de extra budgettaire ruimte wordt aangewend voor de verdienkracht van Nederland en niet - zoals zo vaak - in de sfeer van (her)verdeling.

Het NL Next Level programma is extra, bovenop een basis van beleidscontinuïteit van onder andere *good governance*, een sterke rechts- en veiligheidsstaat, een stevig sociaal stelsel en een fiscaal beleid dat voldoet aan de moderne en internationale normen van transparantie die passen bij de Nederlandse economie. Het werkgeversprogramma betekent dat een ondernemende dimensie wordt toegevoegd aan de budgettaire ingestelde economische traditie van Nederland. 'Er wordt uit een ander vaatje getapt', zoals door veel economen bepleit voor landen als Nederland en Duitsland. Maar het is bovenal nodig om een nieuw, wervend en ambitieus perspectief voor alle Nederlanders neer te zetten. Een programma dat leidt tot nieuw ondernemerschap, tot nieuwe investeringen, tot duurzame groei en tot banen voor alle Nederlanders.

Hans de Boer

Voorzitter VNO-NCW

Michaël van Straalen

Voorzitter MKB-Nederland

Albert-Jan Maat

Voorzitter LTO Nederland

An aerial photograph of an industrial port area. In the foreground, a large bridge with a white steel truss structure spans across a body of water. To the right, a large ship is docked at a pier. In the middle ground, a long, narrow strip of land features several white wind turbines. The background is filled with numerous large white storage tanks and industrial buildings, suggesting a refinery or chemical plant. The sky is clear and blue.

Een nieuw perspectief voor Nederland met een Next Level Programma

► **Nederland is een wereldspeler**

Nederland behoort tot een van de welvarendste plekken op aarde. Met een bevolkingsomvang op plaats 66 in de wereld, op een grondgebied op plaats 133, behoort Nederland tot de top 20 in de wereldeconomie, staat op plaats 5 van de meest concurrerende economieën, ligt het inkomen per hoofd net buiten de mondiale top 10 en beschikt het over ondernemingen met een grote veelzijdigheid, met topposities in de Dow Jones Sustainability Index. We zien dat terug in maatschappelijke factoren als een hoge geluksbeleving en 'child well being' en naar internationale maatstaven geringe verschillen in inkomens en vermogen. Een middelgrote – zeker geen kleine – economie en ook een rijk land. Nederland is één van de Europese landen met een structureel zeer hoog spaaroverschot van ruim 10 procent van het bbp (70 miljard per

jaar!) en is uniek met ons enorme opgebouwd pensioenvermogen. Op dat pensioenvermogen rust een fiscale claim in dezelfde orde van grootte als de staatsschuld. Zo bezien heeft Nederland helemaal geen staatsschuld.

Maar toch: desoriëntatie

De Nederlandse economie is vertraagd uit de crisis gekomen. Het herstel is broos, internationale onzekerheden zijn groot, mede gevoed door geopolitieke spanningen, vluchtelingenproblematiek en terrorisme. Het vertrouwen in een blijvende terugkeer naar de tijd van welvaartstoename en veiligheid, de crises achter ons latend, lijkt snel achter de horizon te verdwijnen. Net als in veel andere westerse landen dreigt daardoor maatschappelijke desoriëntatie en angst voor verlies van verworvenheden. Disruptieve technologische ontwikkeling wordt enerzijds omarmd en anderzijds gevreesd. Behoudzucht en angst voor globalisering zijn in veel landen belangrijke tegenkrachten tegen autonome internationalisering, technologische en economische trends, ook al hebben die nog zoveel welvaart gebracht.

Een nieuw perspectief: NL Next Level

In deze situatie is het van belang dat een nieuw zicht wordt geboden op een goede toekomst en op de ambitie om die toekomst ook te realiseren. Nederland heeft dankzij een goede uitgangspositie uitstekende mogelijkheden voor een schaalessprong naar een nieuw niveau van brede maatschappelijke welvaart. Sterker, Nederland kan met zijn economische kracht daarin mondiaal leiderschap verwerven. Dat gaat niet vanzelf. Vorige generaties van ondernemers, werknemers en politieke bestuurders hebben met veel inspanning een sterk fundament gelegd en steeds oog gehad voor maatschappelijke-, technologische-,

milieu- en economische veranderingen waarop moest worden ingespeeld. Dat is nu ook weer aan de orde, met dien verstande dat de 'omgevingsveranderingen' nu tamelijk fundamenteel zijn en om een andere aanpak vragen dan veel klassiek beleid kan bieden. Wij doen met dit document een voorstel voor die andere aanpak, onder de titel *NL Next Level*.

Een land in transitie; veel verdienfactoren aan het einde van de levenscyclus

De grote veranderingsprocessen van deze tijd kunnen niet worden afgedaan als incrementeel zonder bijzondere gevolgen. De digitale revolutie staat nog pas aan het begin van vele nieuwe doorbraken; er komt een stortvloed van nieuwe technologie en innovaties op ons af, gevoed door digitalisering, zoals nanotechnologie, fotonica, kwantumtechnologie, ontwikkelingen in de life sciences, gezondheid en agri&food. Klimaatverandering en de uitputting van aardse grondstoffen vereisen een revolutie in de wereld van energie, warmtevoorziening en mobiliteit en een transitie naar een 'circulaire economie'. Wereldwijde bevolkingsgroei, de ontwikkeling van mega-steden, het voorkomen van massieve economische migratie van arme naar rijkere landen vragen om nieuwe oplossingen in de voedselvoorziening en wereldwijd welvarender en leefbare *sustainable urban area's*.

Op vele terreinen zijn we aan het einde van de levenscyclus gekomen: de fossiele energievoorziening gaat over naar duurzame energie, het tijdperk van analoge informatie gaat definitief naar digitalisering, de lineaire grondstoffeneconomie wordt circulaire economie, het lineaire innovatiemodel wordt vervangen door gouden driehoeken

van wetenschap, overheid en bedrijfsleven, de Europese Unie kan als vrije interne verkeer- en handelszone niet meer bestaan zonder effectieve buitengrenzen, steden en platteland krijgen andere functies, maar moeten niet verloederen, de toenemende ondernemings- en baandynamiek vergt nieuwe persoonlijke arrangementen voor *employability* en vermogensvorming in het arbeidsmarkt-, scholings- en pensioenbestel, de externe ondernemingsfinanciering kan niet meer dominant kredietverlening blijven bij de grote disrupties en blijvend hoge volatiliteit, etcetera.

Al deze ontwikkelingen maken het terecht de huidige tijd niet zozeer aan te duiden als een tijdperk van verandering, maar een verandering van tijdperk¹. We leven in de tijd van digitale- en energierevolutie maar ook in de tijd van botsing van beschavingen, economische en politieke systemen, met nieuwe veiligheidsvraagstukken. We staan voor een nieuwe geschiedenis.

Bloedarmoede van macro-economisch groeibeleid: lijkt voorbij te gaan aan transities

Van het huidige macro-economische groeibeleid moeten we het daarbij niet hebben. Hier heerst grote verwarring. De Europese Centrale Bank voert al enige tijd een zeer ruim monetair beleid. Tegelijkertijd is de kredietverlening aan en schuldfinanciering door de private sector aan banden gelegd, is de overheid budgettair gebonden aan de Maastrichtse ketting en zijn opgeblazen assetmarkten doorgeprikt door mondiale economische terugval en gedaalde

grondstoffenprijzen. De beleidseffectiviteit van de huidige economische beleidsmix is beperkt. Het ruime monetaire beleid heeft evidente nadelen voor de pensioen- en verzekeringssector en de functie van banken als transmissiekanaal tussen besparingen en investeringen. Het krappe budgettaire beleid holt de ruimte voor investeringen en vernieuwing uit.

Per saldo gaan van dit beleid van *gas geven en remmen tegelijkertijd* geen stimulansen uit voor de groei. Sommige economen zeggen dat we ons met dit macro-economische beleid in een 'Japans' scenario van '*secular stagnation*' bevinden².

De monetaire autoriteiten wijzen voor welvaartstoename daarom vaak naar de noodzaak van '*structurele hervormingen*' zoals een meer flexibele arbeidsmarkt, een beter functionerende woningmarkt, het minder rondpompen van overheidsgeld en privatisering van semi-collectieve sectoren. Dit soort 'hervormingen' kan wanneer ze investeringsrisico's reduceert zeker een bijdrage leveren aan de welvaart. Zo zijn werkgeversrisico's verbonden aan het Nederlandse arbeidsrecht, en sociale zekerheid redenen om niet te investeren in langdurige contractrelaties met werknemers. Dat belemmert het opbouwen van ondernemingen. Hervorming hiervan is nodig om alleen al de *bestaande* groeikracht te behouden.

Hoe terug naar economisch groeibeleid in Nederland?

Voor verhoging van de welvaart naar echt hogere schaalniveaus voldoet de huidige

¹ Jan Rotmans, *Verandering van tijdperk*, Aeneas, 2014

² Zie: Teulings & Baldwin eds. (2015), *Secular Stagnation: facts, causes and cures*, VoxEU e-book

macro-trits van monetair- en budgettair beleid en 'structurele hervormingen' echter niet meer³. Het monetaire en budgettaire beleid is op zijn gunstigst geschikt voor het realiseren van macro-economische stabiliteit. Het beleid van structureel hervormen staat (in essentie) voor versterking van productiefactoren aan de aanbodzijde van de economie. De kwaliteit van ondernemingen en ondernemerschap om met al het vrijgemaakte aanbod toegevoegde waarde, verdienkans en werkgelegenheid te creëren, wordt daarbij als exogeen verondersteld: ondernemers komen in die macro-economische beleidsbenadering niet voor. Het aanbod schept vanzelf wel zijn vraag. Dat mag onder stabiele omstandigheden het geval zijn, maar de huidige transitie in digitale technologie, energie en ecologie, globalisering, mondiale demografie en migratie zijn trendbreuken. Zij vragen om oplossingen die de gebruikelijke beleidsreceptuur niet levert.

Het realiseren van nieuwe verdienkans onder volledig wijzigende omstandigheden vereist een ook *op de verdienkant van de economie* afgestemde aanpak. Aan de budgettair ingestelde economische traditie van Nederland moet een ondernemende dimensie worden toegevoegd. Dat vergt een publieke-private aanpak. Weliswaar ligt ondernemerschap voor een deel ten grondslag aan de transitie (denk aan digitalisering) of is een ondernemend beleidskompas onontbeerlijk voor succesvolle implementatie (denk aan de energietransitie). Ondernemers hebben de overheid nodig voor organiserend vermogen, publieke basisinvesteringen,

faciliterende financieringsarrangementen en her- en deregulering om regelgeving uit de oude tijd geen spelbreker te laten zijn voor de investeringen voor de nieuwe tijd.

En het vergt langjarig commitment: echte transformaties hebben tijd nodig maar vormen daarna wel het fundament van een toekomstbestendige samenleving. Er zijn robuuste instituties nodig om korte termijn wispelturigheid van politiek handelen en financiële markten in te dammen. Zie hier de noodzaak van maatschappelijk gedragen transitie-akkoorden en de voorziening van financiering voor strategische investeringen, waarvoor in vele landen National Promotional Banks⁴ en op Europees niveau de Europese Investeringsbank zijn opgericht.

Vanaf medio 2014 hebben wij gepleit voor een koersverschuiving naar een op de verdienkant van de economie gericht groeibeleid⁵. Het is nu de hoogste tijd om intensief uit dit andere vaatje te gaan tappen, zoals ook door veel economen en IMF en OECD voor landen als Nederland en Duitsland is bepleit.

Next Level triple I-programma: Investeren, Innoveren en Internationaliseren

De enorme transitie naar een Next Level van energievoorziening, veiligheid, digitalisering vergen in de allereerste plaats het verleggen van de focus naar investeren. Elke ondernemer weet dat aan verdienen investeren vooraf gaat. Investeren in mensen, kennis, innovatie, nieuwe businessmodellen, digitalisering, logistiek, internationalisering,

³ Zie ook Maarten Camps, *Nieuwe Wegen naar Welvaart*, Economisch Statistische Berichten, 6 januari 2016

⁴ National Promotional Funds zijn publieke financiële instellingen voor aanvullende financiering voor publieke en private partijen waar de kapitaalmarkt het alleen niet kan

⁵ Onder meer in de inleiding van Hans de Boer bij aanvaarding voorzitterschap VNO-NCW, in de publicatie *Grenzeloos Groeien*, Cees Oudshoorn, Den Haag, juni 2014 en *Kansrijk, de groeiagenda voor ondernemerschap in het mkb*, MKB-Nederland en VNO-NCW, Den Haag, 2015

verduurzaming, het is allemaal noodzakelijk en we moeten het weer écht gaan doen: overheid, ondernemingen en werkenden, dus *publiek en privaat in 'concerted action'*.

Afgezet tegen de uitdagingen van de energie- en digitale transitie is het in Nederland beter niet meer te spreken van een nationaal spaaroverschot maar een *nationaal investeringstekort*. Noodzakelijk is besparingsoverschotten aan te wenden voor vooral private transitie-investeringen, maar in samenhang met een substantiële verhoging van het publieke investeringsniveau. Belangrijk daarbij is scherpe gerichte keuzes te maken. Ongericht investeren in verouderde stelsels aan het einde van hun levensduur heeft weinig zin. Toch is dat bij publieke investeringen nogal eens het geval geweest. Aan het einde van de dag weet niemand wat er met de extra inzet van middelen is gebeurd of bereikt. Additionele publieke investeringen moeten daarom zoveel mogelijk worden gekoppeld aan private investeringen.

De tweede i is die van innoveren

Investeren en innoveren dienen hand in hand te gaan. Innoveren in brede zin: in nieuwe producten, diensten en nieuwe waardeketens, maar óók in institutionele zin, in nieuwe wegen passend bij het nieuwe 21ste eeuwse tijdperk. Nederland opereert in velerlei opzicht aan de *innovation frontiers*; we moeten ze zien te verleggen en innovaties breed in de samenleving (laten) absorberen.

De derde i is de i van internationaliseren

Nederland moet als vanouds met innovatieve producten, diensten en integrale oplossingen de wereld veroveren. Ook dat vereist een

nieuwe inzet, want het gaat allerm minst vanzelf in een wereld waar economie en politiek nauw verweven zijn.

Doelstelling Next Level: Nederland leidend in de combinatie van welvaart, duurzaamheid en kansen voor iedereen

Ons Next Level programma heeft een hogere ambitie dan het realiseren van louter meer economische groei. Groei is ook geen doel op zich, maar een middel om de samenleving te verbeteren. Wanneer je de energietransitie wilt bekostigen, digitalisering als bron van nieuwe dienstverlening en verdienkansen wilt benutten, wilt investeren in natuur en milieu, de vergrijzing wilt opvangen en je wilt dat mensen op meer vacatures kunnen solliciteren, dan moet je streven naar een jaarlijkse potentiële groei van 2 á 2,5 procent. Dat is 50 procent hoger dan de huidige verwachting van 1,5 procent per jaar. Een welvarender samenleving neemt ook gemakkelijker afscheid van ziekmakende intolerantie en xenofobie⁶. Welvaart kan heel goed breed gedeeld worden met kansen voor een ieder, zoals bij uitstek Nederland heeft laten zien. Welvaart kan ook alleen maar duurzaam zijn. Wij zijn van mening dat Nederland een leidende positie moet ambiëren in de combinatie van welvaart, duurzaamheid en inclusiviteit (kansen voor iedereen).

Voor ondernemingen vormen maatschappelijke uitdagingen, nationaal en internationaal, nieuwe verdienkansen. Ondernemingen willen hun economische kracht hier graag voor inzetten. Aan ondernemingen moet daarom een rol van betekenis worden gegeven, om oplossingen

⁶ Zie ook Benjamin Friedman, *The moral consequences of economic growth*, 2005

THE ONLY
RULE
 THERE ARE
NO RULES

FOTO: MARCEL VAN DEN BERGH/HH

te bereiken. De Verenigde Naties hebben daar vorig jaar met de *UN Sustainable Development Goals* al rekenschap van gegeven. Daarbij is ten volle beseft dat overheden alleen de oplossingen voor de *mondiale grand challenges* niet kunnen bieden. Maar evenzeer dat ondernemingen essentiële overheidsinterventies nodig hebben om hun rol te kunnen vervullen⁷. Hetzelfde besef was er bij het klimaatakkoord van december 2015 in Parijs.

Nederland kan met zijn economische kracht leiderschap verwerven door zijn ondernemingen in staat te stellen zich snel te transformeren naar hún Next Levels. Opdat zij een essentiële bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijke uitdagingen. Nederland is daar bijzonder goed voor gepositioneerd. We hebben het niet alleen in eigen land laten zien, maar zijn ook altijd als geen ander goed in staat geweest onze verworvenheden te exporteren. Dat bewijzen we met vele toonaangevende ondernemingen, groot en klein, op gebieden als gezonde voeding, logistiek, waterwerken en high tech systems. Nederland is als 'Sustainable Urban Delta' in al haar facetten zelf een exportproduct waarmee we onze welvaart kunnen uitbouwen.

Sterke financiële uitgangspositie voor de transitie

Nederland heeft ook in financieel opzicht een sterk fundament. Niet alleen vanwege het omvangrijke pensioenvermogen (met het daarin verborgen belastingdeel van 500 miljard euro). Ook en vooral omdat het

huidige en vorige kabinetten Nederland in politiek moeilijke omstandigheden vakkundig door de crises hebben geleid en de daarbij noodzakelijke financiële prudentie hebben betracht. De verkenning van het CPB voor de periode 2018-2021 leidt mede daardoor tot een begrotingsoverschot en sterk dalende schuldquote en de financiële ruimte om Nederland 'klaar te investeren' voor een mooie nieuwe toekomst.

Ons voorstel voor doorvoering van een ambitieus publiek-privaat investeringsoffensief moet niet gepaard gaan met nieuwe lastenverzwaringen; de welvaartswinst moet niet worden afgeroomd door de overheid met per saldo lagere koopkracht⁸ en afnemende mogelijkheden voor ondernemingen om te investeren. Naar onze overtuiging kunnen het begrotingssaldo en de staatsschuld binnen de Europese kaders blijven, met doorvoering van substantiële investeringen én per saldo gelijkblijvende collectieve lasten (zie ook de slotparagraaf).

Beschikbare financiële ruimte aanwenden voor transitie aan verdienkant economie Maar het komt er wel op aan dat in een nieuw regeerakkoord strikt wordt bepaald dat de verworven financiële ruimte wordt aangewend voor de verdienkant van Nederland en niet – zoals zo vaak – in de sfeer van de (her)verdeling. Het CPB beklemtoont terecht de fragiliteit van de economische vooruitzichten vanwege de grote internationale onzekerheden. Dit vormt des te meer reden om maximaal in te zetten op het aanwenden van nationale

⁷ De SDG's vergen investeringen van naar raming 2.500 miljard dollar, het Parijse Klimaatakkoord volgens het International Energy Agency 13.500 miljard. Alleen met 'blended finance' uit publieke en private bronnen is dit realiseerbaar. Zie *The Economist*, *Blended Finance*, mei 2016

⁸ Toename van arbeidsproductiviteit vertaalt zich in een evenredige toename van reële lonen in Nederland. Dat was de afgelopen 5 jaar het geval en wordt ook voor de komende jaren verwacht

besparingen voor transitie-investeringen in eigen land. Daarmee ligt het genereren van groei en banen veel meer in eigen hand. Na een lange periode van stabilisatie van de welvaart, gaat het er nu om de focus te zetten op verdienen. In 2016 is het inkomen per hoofd gelijk aan het niveau van 2008 en de werkloosheid fors hoger. Er is alle reden om deze surplus te verlaten en te gaan voor een next welvaartslevel.

NL Next Level op basis van een sterk verdienvermogen

Het vereist een sterk *verdienvermogen* om verdienkansen te kunnen benutten: goede fiscale condities die investeren aanmoedigen, geen dubbele belasting van buitenlandse investeringen, een sterk aanpassingsvermogen, betere benutting van talent, nieuwe mogelijkheden voor blijven leren, een beter functionerende arbeids- en woningmarkt, een nieuw pensioenstelsel, etc.

In deze notitie gaan we op al deze voorwaarden-scheppende onderwerpen niet in. Wij komen in een later stadium met aparte voorstellen voor met name:

- › Behoud van sterke fiscale condities gekoppeld aan moderne internationale normen van transparantie, maar passend bij de omvang van de Nederlandse thuismarkt. Een sterk fiscaal ondernemingsklimaat is essentieel om de nadelen van de kleine thuismarkt te compenseren en Nederland mee te laten blijven doen in de top van de wereldeconomie. Het verankeren van internationaal opererende ondernemingen is een voorwaarde voor hoge productiviteitsgroei door het binnenhalen van *best*

practices in ondernemen, management en innovatie⁹ en het expat talent voor die ondernemingen. Goede fiscale voorwaarden voor winst uit ondernemerschap verdienen zich in veelvoud terug, de Vpb is slechts de top van een ijsberg aan belasting-opbrengsten in de sfeer van de loon-en inkomensbelasting, de BTW en andere heffingen.

- › Behoud van goede sociale waarborgen en werkzekerheid met aandacht voor transitie op de arbeidsmarkt, onderwijs en blijven leren, loonkosten aan de onderkant van de arbeidsmarkt. Bij verdwijnende baan zekerheid moeten mensen voor hun werkzekerheid beter dan ooit in staat worden gesteld te blijven leren en daardoor te blijven participeren. Voorstellen voor een persoonlijke ontwikkelingsrekening, te activeren met een periodieke 'APK' voor de bepaling van de eigen positie en kansen op de arbeidsmarkt, passen hierbij. En bij een dynamische arbeidsmarkt hoort ook de vernieuwing van het pensioencontract in lijn met de door de SER uitgewerkte persoonlijke vermogensvorming en risicodeling.

⁹ De in Nederland gevestigde internationaal opererende ondernemingen zijn gemiddeld twee keer zo productief als puur binnenlandse ondernemingen en geven werk aan 2 miljoen werknemers in Nederland

NL Next Level: 8 grote investerings- programma's en 2 katalysatoren¹⁰

▶ **NL** Next Level gaat niet over deze fiscale en sociale basiscondities ter versterking van het verdienvermogen. Aanpassingen van de basiscondities zijn zonder meer nodig, zij passen in de *continuïteit van de beleidsontwikkeling*. NL Next Level is het andere vaatje waaruit getapt moet worden. Het is vernieuwend omdat het gericht is op het genereren en benutten van verdienkansen door recht op het doel af te kiezen voor strategisch investeren in de grote transitie van deze tijd en daarmee in het aangaan van maatschappelijke uitdagingen. Dit zijn veelal mondiale uitdagingen. Met een vooruitstrevende ondernemende aanpak in Nederland zelf ligt hier voor Nederlandse ondernemingen en werkenden ook zeer veel internationaal verdienpotentieel: *Global challenges, Dutch solutions*.

Wij stellen een achttal investeringsprogramma's voor en twee programma's als katalysator voor het bereiken van een Next Level welvaartsniveau. Voor het overgrote deel van de programma's geldt dat de extra inzet van publieke middelen is gekoppeld aan private investeringen. Daarmee wordt enerzijds bereikt dat na de lange saneringsperiode van de overheidsfinanciën er behoedzaam met publieke middelen wordt omgegaan. En anderzijds dat geen publieke investeringen plaatsvinden zonder een overtuigend maatschappelijk rendement.

Acht grote investeringsprogramma's

- NL Veilig in Europa en de Wereld
- NL De Energietransitie: de groene motor
- NL Digitale Kwantumsprong met nieuw talent

¹⁰ Voor elk programma zullen de ondernemingsorganisaties in intensieve samenwerking met alle verbonden organisaties en ondernemingen een concrete uitwerking leveren

- NL Innovatief Topland
- NL De nieuwe Sustainable Urban Delta met een vitale plattelandseconomie
- NL Bruisende Binnensteden
- NL Toonaangevend met Internationaal Ondernemen
- NL Competitieve Mainports Connecting the World

Twee katalysatoren

- Next Level Ondernemerschap
- Next Level Vernieuwend Financieren

Deze programma's moeten leiden tot een mobilisatie van private transitie-investeringen van cumulatief circa 100 miljard op middellange termijn. In samenhang daarmee moet het niveau van publieke investeringen structureel op jaarbasis circa 1%-punt bbp (7,5 miljard) worden verhoogd in een nieuwe regeerperiode (zie kader aan slot). Uitgangspunt daarbij is dat de overheids-financien in 2021 grosso modo in evenwicht zijn; dat wil zeggen een tekortmarge hebben van maximaal 0,5 procent bbp – in lijn met de Brusselse kaders.

Op hoofdlijnen gaat het om het volgende bij de verschillende investeringsprogramma's:

1. NL Veilig in Europa en de wereld

› Wij blijven nadrukkelijk kiezen voor voortgezette samenwerking in de Europese Unie maar de verworvenheden daarvan moeten wel beter worden beschermd. De EU moet ook een veiligheidszone zijn. Vrijheid en Europese rechtsstatelijke en democratische waarden moeten beter worden beschermd. Te grote afhankelijkheden van anderen moeten worden vermeden. Een veilige en sterke EU is het verbindende platform voor intra-Europese handel en investeringen, toe-

gang tot de markten buiten de EU, het oplossen van vele grensoverschrijdende globale vraagstukken en het internationaal bevorderen van hoge standaarden (duurzaamheid, mvo).

- › De ervaringen in de laatste jaren hebben geleerd dat er nu moet worden geïnvesteerd in de bescherming van onze Europese waarden en vrijheid:
 - De Europese Unie heeft effectieve buitengrenzen nodig met smart infrastructuur en digitale intelligentie om toekomstige migratiedruk te weerstaan; dit ter vervanging van tijdelijke noodverbanden met buurlanden;
 - Het EU-beleid en het EU-OS-beleid moeten gericht investeren in de economische ontwikkeling van ontwikkelings- en buurlanden;
 - Cybersecurity (inclusief cloud, hybrid war, digitale bedrijfsspionage, bescherming van vitale infrastructuren) vergt een Europese aanpak: digitale ontwrichting van samenlevingen houdt zich niet aan grenzen;
 - Er is meer coördinatie nodig van de Europese veiligheidsinspanningen; defensiebudgetten moeten gecoördineerd worden verhoogd;
 - De EU zal moeten investeren in een eigen duurzame energievoorziening, niet ieder lidstaat voor zich op grond van klimaatverplichtingen, maar vanuit de behoefte aan Europese autarkie – in onderlinge afstemming – samen.
- › Nederland leeft van Europa poneerden wij enkele jaren geleden al in een campagne. Aan nieuwe investeringen in onze veiligheid zal Nederland een evenredige bijdrage moeten leveren. In aanvulling daarop blijft

de economische en sociale agenda van de huidige Europese Commissie onze steun verdienen. Versterking van de interne markt (inclusief Digital Single Market), innovatie, industrie, transport en circulaire economie is essentieel. Maar ook het uitrollen van een Skills Strategy met gunstige gevolgen voor de arbeidsmobiliteit. Onaanvaardbaar hoge (jeugd)werkloosheid moet worden voorkomen wanneer er in elders in de EU tekorten aan arbeidskrachten zijn.

2. NL De Energietransitie: de groene motor

› De opgave om in de komende drie decennia een *CO₂-neutrale energievoorziening* te realiseren vereist honderden miljarden aan investeringen. Wanneer Nederland zoveel mogelijk zelfvoorzienend wil zijn, moet Nederland de op lange termijn eindige gasvoorziening gaan vervangen. Gas blijft wel de transitie-brandstof. Benutting van de Noordzee als energiebron met windenergie zou de nieuwe backbone van de Nederlandse energievoorziening kunnen worden. Maar denk bij investeren in de Energietransitie ook aan de bebouwde omgeving van acht miljoen huizen en gebouwen met investeringskosten per gebouw van tienduizenden euro's. Zonne-energie krijgt zo ook in Nederland grotere kansen. Denk aan de land- en tuinbouw, waar daken, biomassa en ruimte beschikbaar zijn voor diverse vormen van duurzame opwekking van energie, waar door nieuwe technieken broeikasgassen gereduceerd kunnen worden en waar CO₂-opslag in kassen en bodem mogelijk is. Denk aan de elektrificatie en waterstof voor mobiliteit en het zwaardere transport. Denk aan de in voorbereiding zijnde innovatie-agenda voor systemsprongen in reductie van CO₂-uitstoot in de energie-intensieve industrie. Denk aan de nieuwe functie van het industriële complex

bij de haven van Rotterdam met de overgang naar een biobased economie, bioraffinage, en de warmtevoorziening voor Zuid- Holland. Ook elders is de restwarmte van de industrie goed te benutten. Maar denk ook aan opslag of omzetting van CO₂ bij kolen- en gascentrales.

› Deze Nederlandse *Energiewende (NL De groene motor)* heeft naast inzet van publieke middelen, een robuuste groene financiering nodig voor rendabele private langetermijn-investeringen (zie hierna). Dit levert mooie groene beleggingsmogelijkheden op voor de geïnteresseerde institutionele beleggers (pensioenfondsen en verzekeraars). Innovatieve klimaatoplossingen (bebouwde omgeving, circulaire economie) zijn goed te vermarkten. Groene investeringen komen ook pas goed van de grond als er verdienpotentieel in zit: de investeringen moeten worden terugverdiend, al zijn de terugverdientijden lang. De focus moet volledig zijn gericht op het stimuleren en organiseren daarvan, en niet op het gedachteloos opleggen van verplichtingen aan Nederlandse burgers en bedrijven. Anders gaat het beleid zich tegen zichzelf keren. Wel is een goede instrumentatie wezenlijk, zoals een goed functionerend ETS, waarover in het eerste Energieakkoord overeenstemming is bereikt. Met een vernieuwd Energieakkoord kan het maatschappelijke draagvlak voor de langere termijn worden georganiseerd.

3. NL Digitale Kwantumsprong met nieuw talent

› Nederland moet innoveren door de kansen van *digitalisering als enabling doorbraaktechnologie* beter te benutten. Onze toonaangevende mondiale data-hub ('derde mainport') en goed ontwikkelde infrastructuur zijn vrijwel volledig het resultaat van private investe-

ringen. Deze toppositie moeten we behouden en uitbouwen. Bij verkoop van frequenties (binnenkort voor 5G) is de blik echter teveel gericht op opbrengstmaximalisatie. Het is beter de frequentieveiling in te richten op bevordering van innovatie en investeringen en de opbrengst te gebruiken voor een betere en snellere toepassing van digitalisering bij publieke en sterk gereguleerde private sectoren en het mkb. Daar loopt Nederland achter. Teveel is sprake van afwachten door onderlinge afhankelijkheden. Teveel reguleert de overheid gedetailleerd de risico's van het verleden, en belemmert daarmee het ontginnen van de (digitale) kansen van de toekomst. Er moet publiek-privaat worden geïnvesteerd in grote doorbraakprogramma's, bij de overheid zelf, in de gezondheidszorg, mobiliteit- en energiesector, de agrifood sector, de industrie en de bouw, de financiële sector en de diffusie naar het mkb. Dat gaat gepaard met publiek-privaat gefinancierde proeftuinen, afspraken over de omgang met data en vernieuwing van regulering. In de nieuwe digitale wereld moeten publieke belangen nog steeds worden gekoesterd, maar dat moet eigentijds worden ingevuld.

- › De *data-driven* economie biedt niet alleen grote verdienkansen en productiviteitsverbetering maar vergroot met al die prachtige digitale vondsten ook het welzijn en levensplezier voor velen. Data zijn de grondstof van de nieuwe economie, de overheid dient zijn data geanonimiseerd open ter beschikking te stellen aan marktpartijen. Door afhankelijkheid van data verschuift fysieke criminaliteit wel naar cybercriminaliteit. Hiertegen is een Europees afgestemde aanpak nodig (zie hiervoor).

- › Het huidige en naderende tekort aan digitaal talent moet worden verholpen om bovenstaande acties mogelijk te maken. ICT wordt daarom een vaste component in het basisonderwijs, scholen krijgen digitale leermiddelen en snel internet; er komt een financiële stimulans voor high end ICT onderzoek en onderwijs.

4. NL Innovatief Topland

- › In het programma *Nederland Innovatief Topland* wordt het topsectorenbeleid vernieuwd voortgezet, met een focus op marktkansen van maatschappelijke wereldwijde uitdagingen, cross-sectorale samenwerking, aansluiting van de wetenschapsagenda, en exportverhoging. Nederland kan bij de *global grand challenges* met ondernemingen op topposities in water, voedsel, gezondheid, duurzaamheid en energie een mondiaal leidende positie innemen. Dat behoren we ook te doen: onze *licence to operate* ligt in de *duty to lead* waar dat maar kan. De topsectoren hebben steeds beter functionerende innovatie-ecosystemen ontwikkeld in de samenwerking tussen bedrijfsleven, kennissector en overheid. Nergens ter wereld geëvenaard. Nederland moet de transitie van een lineair naar een circulair innovatiemodel verder vormgeven. Het moet met kracht verder worden uitgerold, in goede samenwerking tussen kennissectoren en bedrijfsleven. De private en publieke R&D (nu lager dan 2 procent bbp) moet worden verhoogd naar tenminste 2,5 procent van het bbp. Van publieke zijde 1 miljard, van private zijde structureel 2 miljard extra. De Nederlandse maakindustrie vormt het fundament van de productiviteitsgroei uit innovaties door de ermee verweven dienstverlening¹¹. Zonder ingrijpende digitalisering

¹¹ Zie VNO-NCW en MKB-Nederland, *Nederland maakt, Den Haag, 2015. Ofschoon industrie en diensten zeer verweven zijn, kan worden afgeleid dat tegenover 1 werknemer uit de industrie 1 ¼ werknemer in de dienstverlening staat*

en data-benutting is dat ondenkbaar. Met 'smart industry' is dat krachtig ingezet, maar dit moet worden uitgebouwd¹². Nederland beschikt over sterke clustervorming met inmiddels meerdere 'ports', 'innovation valleys' en 'science parks'. Zo verbindt Brainport veel maakindustrie in het zuiden van het land, en doen de Greenports dat in de agrifood sector.

- › Een tweede lijn in Nederland Innovatief Topland moet het benutten van het innovatietalent van start-ups en scale ups worden. In ons land zijn in korte tijd zeer vele campussen bij universiteiten of grote bedrijven met startende ondernemingen tot stand gekomen. Het ondernemerschap bloeit als nooit tevoren, ook buiten deze campussen. Het aantal doorgroeiende bedrijven is echter beperkt. De grote spelbrekers zijn de beschikbaarheid aan risicodragend kapitaal en de benutting van de ervaringskennis van ondernemers. Voor het eerste moeten oplossingen komen door bundeling en stroomlijning van bestaand overheidsinstrumentarium (zie ook hierna onder financieringsoplossingen). De ondernemingsorganisaties stellen hun netwerken op nationaal niveau ter beschikking voor versnellingsafafels¹³ en willen deze formule ook op regionaal niveau uitrollen.
- › Een derde lijn is de kennisdiffusie naar het innovatievolgende mkb. Hiervoor moeten kennisinstellingen en organisaties als TNO beter worden uitgerust.

5. NL De nieuwe Sustainable Urban

Delta met een vitale plattelandseconomie

- › Vele grote stedelijke agglomeraties snakken er naar, maar Nederland is in zijn geheel een *Sustainable Urban Delta*: een dichtbevolkte delta waar wonen, werken, mobiliteit, natuur en recreatie harmonieus samen gaan zonder zware milieuverontreiniging of slechte luchtkwaliteit. Dit is een exportproduct, maar ook Nederland is op dit punt nog lang niet af. Er zal massief moeten worden geïnvesteerd in de bereikbaarheid van onze steden en de mainports, in het openbaar vervoernetwerk, de ontwikkeling van attractieve *bruisende binnensteden* (ook voor het internationale toerisme) samen met de herstructurering van de detailhandel, het maken van natuur in Nederland door middel van zo genoemde 'toonkastprojecten' (zoals de Markerwadden) en een nieuwe duurzame energievoorziening.
- › Een ruimtelijk toekomstplan voor Nederland als *Sustainable Urban Delta* laat zich niet gedetailleerd uittekenen. Met een verdere groei van de bevolking naar mogelijk 18 miljoen inwoners, doorbraken van digitalisering en energietransitie en de ambitie Nederland een leidend welvarend land te laten zijn, is het wel nodig onconventioneel denken voor de ruimtelijke ontwikkeling toe te laten. Innovatieve ideeën voor de benutting van de Noordzee als energie-wingebied, bewoning en luchthavencapaciteit moeten de ruimte krijgen. Dit kan de allure krijgen van een

¹² Onder leiding van de voorzitter van de FME, Ineke Dezentje-Hamming, zijn en worden daar plannen voor ontwikkeld en in uitvoering genomen

¹³ Met deze tafels is op nationaal niveau in het afgelopen jaar succesvol geëxperimenteerd door VNO-NCW onder leiding van oud-minister van EZ en oud-AKZO Nobel topman Hans Wijers

groot nationaal icoonproject. Van een nieuw kabinet mag in samenwerking met private partijen hierop een toekomstvisie worden verwacht.

- › Het platteland, als achtertuin van stedelijke gebieden, speelt een cruciale rol voor welvaart en welzijn. Mensen kunnen er wonen, werken en recreëren in een groene omgeving. Om leegloop en daarmee gepaard gaande verloedering van het platteland tegen te gaan, is integraal beleid nodig, met continue investeringen in vitale functies van het platteland, waaronder (digitale) infrastructuur. Zo kan de slagkracht van onze lokale economie vergroot worden met bedrijvigheid en werkgelegenheid tot gevolg. Het platteland staat voor een grote opgave om voor 2024 alle asbestdaken te saneren. Investeringen in publiek-private samenwerking zijn absoluut noodzakelijk om dit te bewerkstelligen.

6. NL Bruisende binnensteden

- › Steden hebben zich ontwikkeld van knooppunten van fysieke handel naar centra van kennis en dienstverlening. Online retail en services veranderen het fysieke aangezicht van vele steden door leegstand van winkels en kantoren. Minder traffic in binnen-steden leidt tot verslonzing en verlaging van de waarde van vastgoed.
- › Steden kunnen weer bruisend worden wanneer met inspanningen ten aanzien van cultuur, (internationaal) toerisme en nieuwe winkelconcepten weer meer *traffic* in de binnensteden gaat ontstaan. Dat geldt nu al voor onze hoofdstad en de paar grote steden in de Randstad. Voor vele andere steden is sprake van een neerwaartse spiraal. Nederlandse steden kennen gelukkig nog geen enorme segregatie en zijn nog

‘ongedeeld’. Dat moet worden behouden.

- › Oplossingen zijn mogelijk wanneer de steden in onderlinge samenwerking aan hun toekomst werken. Met nationale middelen voor cofinanciering van plannen voor nieuwe stedelijke en regionale vitaliteit kan regionale samenwerking worden bevorderd. Daarmee kunnen gereed liggende plannen (Retailagenda, plannen Nationaal Bureau voor Toerisme voor aantrekken internationaal toerisme) met vaart in uitvoering worden genomen.

7. NL Toonaangevend met internationaal ondernemen

- › Wat betreft internationalisering pleiten wij in de eerste plaats voor een Offensieve Holland branding. Daarnaast moet een strakkere organisatie van de internationale handelsbevordering tot stand komen in de vorm van een publiek-private samenwerking in *NL Trade & Invest Cooperation* (overal ter wereld strak georganiseerd, behalve in Nederland). Daarbij moet het netwerk van buitenlandse posten worden versterkt. In de derde plaats moet de financiering van export en buitenlandse investeringen worden verbeterd met een bundeling van ontwikkelings- en exportfinanciering (FMO met IPEX (international project & export-financiering) zoals bij de KfW in Duitsland.

8. NL Competitieve Mainports Connecting the World

- › Een tweede thema onder internationalisering is het opheffen van de nadelige *concurrentiepositie van de mainports*. Het Nederlandse Haven- en Industriële Complex en het luchtvaartcluster Schiphol-KLM zijn een rijk maar geen rustig bezit. Nederland belast zijn mainports meer dan elders wordt gedaan.

De positie van KLM als bruggenhoofd naar alle grote stedelijke centra van de wereld is van nationaal belang. Het is hoog tijd dat hiervoor weer aandacht komt. Behoud van de unieke positie van de mainports is geen vanzelfsprekendheid.

Twee katalysatoren

9. Next Level Ondernemerschap

- › Ondernemers staan in het oog van de storm van de transitie en geven er mede vorm aan. Zij zijn bij uitstek degenen die toegevoegde waarde genereren en een samenleving vooruit kunnen helpen. Daarbij zorgen zij ook voor disruptie en schudden bestaande verhoudingen nogal eens op. Dat zorgt voor nieuwe uitdagingen in de vormgeving van publieke randvoorwaarden voor het ondernemen, maar moet niet leiden tot behoudzucht. Een samenleving als de Nederlandse kan zijn welvaartspositie alleen behouden wanneer zij bereid is tot voortdurende vernieuwing met ondernemerschap in een 'pole position'.
- › Er is een nieuwe ondernemerschapsagenda nodig om de basiscondities voor ondernemerschap te verbeteren: de *ease of doing business* in alle groeifases van ondernemingen. De randvoorwaarden voor groeiend ondernemerschap in Nederland zijn beslist niet optimaal. Kansen voor groei door ondernemerschap blijven onderbenut in Nederland door de regels, lasten en risico's die op de schouders van ondernemers worden gelegd. Nodig is een nieuwe aanpak van regeldruk, meer slagkracht bij de financieringsregelingen voor ondernemingen en ruime beschikbaarheid van risicodragend kapitaal, betere diffusie van kennis en ICT naar het mkb. De overheidssdienstverlening aan ondernemers moet minder gefragmenteerd (stroomlijning op rijksniveau, KvK en RVO) en beter toegankelijk.
- › Ondernemingsfinanciering moet in aanvulling op kredietverlening met meer inzet van risicodragende vermogensfinanciering gaan plaatsvinden. De ondernemingsdynamiek is groter dan ooit tevoren. De toegenomen volatiliteit vraagt alleen al daarom om meer risicodragende financiering; het vormt ook een steviger buffer in slechtere tijden. De eerdergenoemde transitie vergen van ondernemers dat zij hun nek uitsteken en hun business modellen digitaliseren, verduurzamen, oftewel soms ingrijpend innoveren. Ook daarvoor is risicodragende financiering nodig.
- › Niet voor niets wordt op EU-niveau naast de Bankenunie gewerkt aan een Kapitaalmarktunie, met ook voor het mkb externe verhandelbare vermogenstitels. Nederland moet daar niet op wachten. Dan lopen we al snel 10 jaar achter. Het marktfalen wordt nu 'gecorrigeerd' door een scala aan gefragmenteerde regelingen en uitvoering van het ministerie van EZ (inclusief ROMs). Dit geheel is van geringe omvang en door de versplintering niet erg transparant. Nodig is een goed toegankelijke organisatie van het overheidsinstrumentarium én een substantiële verhoging van het budget voor risicodragende ondernemingsfinanciering. Dat kan op Duitse wijze, ingebed in een nationale financiële instelling die meer vormen van financiering bundelt waar de reguliere kapitaalmarkt faalt (zie hierna).

10. Next Level Vernieuwend Financieren

Verantwoord vernieuwen¹⁴

- › Nederland beschikt al 400 jaar over een excellente financiële sector die weer op waarde moet worden geschat en zich volledig ten dienste wil stellen aan de reële economie. Zonder toegewijde en op de uiteenlopende financierings- en verzekeringsbehoefte toegesneden financiële dienstverlening komt een succesvolle transitie van economie en samenleving niet van de grond.
- › Digitalisering, toenemende diversiteit van financiële dienstverleners en internationalisering zorgen voor een ruim aanbod aan financiële dienstverlening onder stevige concurrentie. FinTech is niet voorbehouden aan kleinere technologische partijen. Het zal de komende jaren tot een metamorfose in de *gehele* financiële sector leiden.
- › Bij verschuiving naar toezicht en regulering naar internationale instellingen moet Nederland geen afwijkende positie meer innemen. Nederland kan wel een vooraanstaande positie innemen door te doen waar we sterk in zijn: in samenwerking (met nieuwe én bestaande spelers én autoriteiten) verder werken aan een sterk financieel ecosysteem – een internationale topsector – voor verantwoorde financiële vernieuwing met transparantie voor de klanten.

Voor strategische investeringen een Next Level Investment Fund

- › Waar marktconforme ondernemingsfinanciering vanwege de toenemende ondernemingsdynamiek leidt tot

financiering met steeds kortere terugverdientijden, gaan strategische transitie-investeringen juist gepaard met lange terugverdientijden. De kapitaalmarkt levert hier (aan zichzelf overgelaten) niet naar behoren. Hetzelfde geldt – zoals hiervoor gezegd – voor risicodragende ondernemingsfinanciering (van mkb- en doorgroeiende bedrijven) en voor internationale transacties en investeringen. Op EU-niveau is dat met de instelling van het Europese Fonds voor Strategische Investerings (Juncker-fonds) eerder onderkend.

- › In Nederland is het overheidsinstrumentarium voor financiering van economische ontwikkeling, innovatie, internationalisering en energieduurzaamheid zeer versnipperd. Dit is historisch zo gegroeid, niet gebaseerd op een samenhangende visie, en is onvoldoende effectief en flexibel om op nieuwe ontwikkelingen in te spelen. Bij het recente initiatief van de pensioenfondsen (de Nederlandse InvesteringsInstelling) heeft de overheid zich afzijdig gehouden. Daarom neemt dat geen grote vlucht. Nederland heeft in tegenstelling tot de meeste andere EU-lidstaten niet een zogenaamde *National Promotional Bank* met een duidelijke overheidsrol voor de financiering van investeringen, waar de kapitaalmarkt het laat afweten. Daardoor weet Nederland relatief weinig middelen uit het Juncker-fonds te halen.
- › Ons voorstel is de strategische investeringen in Nederland in beweging te krijgen door te

¹⁴ Zie uitgebreider de brochure *Verantwoord Vernieuwen*, van Verbond van Verzekeraars, Dufas, Adfiz, NVP en NVB, mei 2016

onderzoeken of dat kan met de oprichting van een Nederlandse financieringsinstelling voor strategische investeringen. We noemen deze het *Next Level Investment Fund*. Hierbij kan het Duitse Kreditanstalt für Wiederaufbau (KfW) als inspirerend voorbeeld dienen¹⁵. Bestaande publieke financieringsinstellingen en overheidsregelingen kunnen hier gestroomlijnd worden ondergebracht. In Duitsland functioneert de KfW met een staatsvermogen en kan het met een garantie op de funding een veelvoud aan private financiering aantrekken. Het functioneert daar als een *'maatschappelijke financiële back office'* voor private financiële dienstverleners.

Naar Duits voorbeeld kan een *Next Level Investment Fund* behalve voor langere termijn duurzaamheidsinvesteringen aparte groepen omvatten voor risicodragende ondernemings- en innovatiefinanciering, en ontwikkelings- en exportfinanciering. Oprichting van een *Next Level Investment Fund* stelt Nederland ook in staat beter aansluiting te vinden bij het Europese 'EFSI (Juncker)-fonds'. Kernpunt bij de verdere uitwerking is dat wel sprake moet zijn van evident marktfalen. We hebben geen behoefte aan een staatsbank die financiering via de reguliere kapitaalmarkt wegdrukt.

- › Voor het terugverdienen van de lange termijn investeringsprogramma's wordt een deel van de hiervoor genoemde 7,5 miljard aan structureel extra publieke middelen beschikbaar gesteld. Het gaat dan met name om zogenaamde langjarige beschikbaarheidsvergoedingen voor private

investeringen in infrastructuur¹⁶ en het afdekken van de onrendabele toppen van investeringen in duurzame energie. De middelen hiervoor worden uit de algemene middelen gefinancierd.

¹⁵ Zie Jeroen Kremers, *Een Nederlandse Financieringsinstelling voor Economische Ontwikkeling: het Duitse KfW als inspiratiebron*, februari 2016. Op invitatie van VNO-NCW werken Oliver Wyman en de Brauw een voorstel voor een *Next Level Investment Fund* uit

¹⁶ Voor de weginfrastructuur is hiervoor DBFM – Design, Build, Finance, Maintenance- als PPS-standaard beschikbaar. Dit is breder toepasbaar, overal waar individuele afrekening voor gebruik van infrastructuur (nog niet) mogelijk is

Financiële verantwoording NL Next Level

▶ **W**ij hanteren het recent gepubliceerde CPB beeld 2018-2021 als uitgangspunt. Het CPB gaat uit van een groei van gemiddeld 1,8 procent per jaar, met een onderliggende potentiële economische groei van 1,6 procent. De koopkracht neemt niet toe, er is wel reële loonstijging maar lastenverzwaringen nemen de voordelen daarvan weg. De lastenverzwaring (8,4 miljard)¹⁷ vloeit vooral voort uit stijgende zorgpremies en toenemende energielasten ter subsidiëring van reeds gecommitteerde duurzame energieprojecten. Het begrotingstekort van 1,2 procent in 2017 slaat om in overschot van 0,6 procent in 2021; de staatsschuld zakt van 64 procent bbp in 2017 naar 54 procent in 2021. De werkloosheid neemt beperkt af tot 5,5 procent (ruim 500.000 mensen).

Lastencorrectie: geen lastenverzwaring

Dit beeld dient allereerst van een gezondere economische basis te worden voorzien. De veronderstelde lastenverzwaring van (bruto) 1 procent bbp moet volledig gecompenseerd.

Dit kan via beheersing van stijging van zorgpremies en lastenverlichting (voor burgers via verlaging van de IB en voor bedrijven via verlaging van de belasting op winst via de Vpb en de mkb-winstvrijstelling in de IB).

Correctie scheefgroei herverdelende collectieve uitgaven versus verdienende uitgaven

In de afgelopen 8 jaar hebben de herverdelende uitgaven de groeibevorderende ('verdienende') uitgaven en de uitgaven voor veiligheid en openbaar bestuur steeds verder teruggedrongen. Zonder nader beleid komen de groeibevorderende uitgaven in 2021 uit op 7,6 procent bbp, tegenover 8,4 procent bbp in 2008. Zij bedragen dan 18 procent van de totale collectieve uitgaven, terwijl de herverdelende uitgaven in aandeel juist verder toenemen tot 54 procent¹⁸. De publieke investeringen van het Next Level programma ter grootte van structureel 7,5 miljard (circa 1 procent bbp) corrigeren de teruggang van de groeibevorderende uitgaven.

¹⁷ Het gaat om een verzwaring van 5,7 mld voor gezinnen en 2,6 mld bij bedrijven (en 0,1 mld overige sectoren)

¹⁸ In de periode 2008-2021 neemt bij ongewijzigd beleid het aandeel van herverdelende uitgaven in de bruto-collectieve uitgaven toe van 48 procent in 2008 naar 54 procent in 2021. Het aandeel van de verdienende uitgaven zou afnemen van 19½ procent naar 18 procent

Next Level toename publieke investeringen (structureel op jaarbasis vanaf 2021, miljarden euro's)

NL Veilig in EU en de wereld	1 mld
NL Energietransitie	1½ mld
NL Excelleren met digitalisering	½ á 1 mld*)
NL Innovatief Topland	1 mld
NL Nieuwe Sustainable Urban Delta: -DBFM vergoedingen infra	1 mld
-Natuur- en plattelandontwikkeling	¼ mld
NL Bruisende Binnensteden	¼ á ½ mld
NL Toonaangevend Internationaal Ondernemen	½ mld
NL Competitieve Mainports	½ mld
NL Ondernemerschap & investeringsfinanciering	½ mld
Totaal	7½ mld**)

*) Exclusief overheidsbijdrage in financiering investeringen digi-programma's zorg/onderwijs/mobiliteit/financiële sector/industrie en bouw uit opbrengst veiling 5 G.

**) Cumulatief over de gehele periode 2018-2021 gaat het om ca. 20 mld.

Mobilisatie private investeringen

Op basis van een scenario-studie van het Economisch Instituut voor de Bouwnijverheid (EIB) in onze opdracht zijn voorzichtige conclusies te trekken over de omvang van de private transitie-investeringen. Dit scenario ('Dynamische Agglomeraties') gaat uit van een potentiële economische groei van 2 à 2,5 procent per jaar.

De transitie-investeringen via de *Next Level Investment Fund* bereiken op middellange termijn (2018-2025) een orde grootte van cumulatief ruwweg 100 miljard euro. Om dit te

financieren, schatten wij in dat het fonds een eigen vermogen nodig heeft van ruim 5 miljard euro. In hoeverre hier met stroomlijning van bestaande publieke financieringsinstellingen al in kan worden voorzien, is nog onderwerp van onderzoek.

De raming van 100 miljard is onder meer gebaseerd op de eerdergenoemde EIB-studie en is benodigd voor:

- › Energietransitie met investeringen in onder meer duurzaam energie-productieaanbod, verduurzaming gebouwde omgeving, innovatie-agenda energie-intensieve industrie: 40 á 60 miljard
- › Infrastructuren: warmte, laadpalen, 'smart mobility' wegen, waterwegen, spoor, elektriciteit: 20 á 30 miljard¹⁹
- › Risicodragende investeringen ondernemingen met behulp van versterkt en gestroomlijnd EZ-instrumentarium en exportfinanciering: 10 á 20 miljard
- › Digitalisering grote clusters (zorg/onderwijs/etc.): 10 á 20 miljard

Gunstige economische effecten en verantwoorde budgettaire kaders

Het investeringsprogramma zal in combinatie met de mobilisatie van private investeringen ten opzichte van het CPB-beeld extra groei en werkgelegenheid, vermindering van werkloosheid en extra budgettaire opbrengsten opleveren. De correctie van de door het CPB voorziene lastenverzwaring met lastenverlichtende maatregelen zorgt daar ook voor. Wij gaan uit van een begrotingssaldo in 2021 om en nabij begrotingsevenwicht (dat wil zeggen met een tekortmarge van maximaal 0,5 procent bbp – in lijn met de Brusselse kaders).

¹⁹ Deze raming komt overeen met de bezuinigingen op de infra-uitgaven c.a. in de afgelopen regeerperiode ter grootte van cumulatief 26 mld

‘Welvarend, duurzaam en met kansen voor iedereen: een nieuw perspectief voor Nederland’

WWW.NL-NEXTLEVEL.NL